

УДК 327:341

DOI 10.30970/vir.2019.46.0.10402

ПІДСУМКИ ГІБРИДНОЇ П'ЯТИРІЧКИ (2014–2019 рр.)

Євген Магда

*Національний технічний університет
«Київський політехнічний університет імені Ігоря Сікорського»
пр-т Перемоги, 37, м. Київ, 03056, Україна, тел. +380504447799
e-mail: rozumaha@gmail.com*

Стаття присвячена підсумкам п'яти років гібридного українсько-російського протистояння (2014–2019 рр.) і побудована за принципом «виклик-відповідь». Автор виділяє кілька ключових сфер, в яких Україна зазнає агресії, визначає, якими були основні загрози, і які відповіді було знайдено на ці загрози протягом 2014–2015 років. Так, цими сферами є збереження суверенітету, міжнародна суб'єктність України, декомунізація та інформаційна складова гібридного протистояння, релігійний фактор, а також енергетична та економічна незалежність.

Автор звертає увагу на необхідність асиметричних дій, поєднання елементів державної політики та громадської активності у ході гібридного протистояння. Стаття доводить, що гібридна активність Росії є можливою у низці сфер життя держави та суспільства, відбувається вдосконалення методів тиску з боку Кремля, на що Україна повинна давати енергійну відповідь. Розвиток ситуації у інформаційній та енергетичній сфері, релігійне життя в Україні розглядаються Кремлем як плацдарм для здійснення агресії. Наведено приклад руйнування планів Путіна з проголошення «Новоросії» як успішного опору агресивним діям Росії.

Головним висновком гібридної п'ятирічки є очевидний факт, що Україна вистояла, але боротьба триває. Виклики виникатимуть і надалі, тому шукати та продукувати відповіді потрібно на різних рівнях – інституційному, освітньому, політичному, культурному, світоглядному тощо. Ключовим же видається пошук та розробка бачення майбутнього України, шляхом національного діалогу та порозуміння. Зберігши власну суб'єктність попри гібридну агресію, Україна повинна зосередитися на активізації внутрішніх перетворень та формуванні порядку денного перемоги у гібридній війні.

Ключові слова: гібридна агресія; Україна; Росія; суверенітет; українсько-російська війна.

Президентська виборча кампанія 2019 року до певної міри може слугувати своєрідним підсумком п'яти останніх років, які Україна та українське

суспільство живуть в умовах фактичної війни з північним сусідом. Росія протягом тривалого часу готувалася завдати удару по Україні, їй конче потрібна «невелика переможна війна», яка цілком вписуватиметься в логіку дій Кремля та відповідатиме політичним інтересам Путіна в умовах очікуваного падіння цін на енергоресурси та погіршення економічної ситуації всередині РФ.

Розстріл Небесної Сотні сьогодні видається сигналом до початку активних дій «зелених чоловічків» у Криму, який, нагадаю, постійно перебував у російському інформаційному просторі. Викрадення та жорстоке вбивство кримського татарина Решата Аметова [1] – демонстрація намірів окупантів, дозвіл Ради Федерації на використання російських військ за кордоном, наданий на запит президента РФ Путіна 1 березня 2014 року – елемент психологічного тиску на нову українську владу, для представників якої портфелі виявилися цікавішими за захист національних інтересів. Втім, українська державність та суверенітет витримали перший удар та вистояли (що власне і є головним підсумком цих п'яти років). Хоча бойові дії на Донбасі тривають, а проблема повернення Криму ризикує стати визначальним фактором українсько-російських відносин на найближчі роки 10 щонайменше, зміни в Україні відбуваються.

Спробуємо оцінити, на які виклики в рамках гібридної агресії відповіді було знайдено, а на які – відповідь ще тільки осмислюється.

Суверенітет. Зараз 7 % території України перебувають під окупацією [8]. Втім вдалось зберегти контроль над рештою територій, зупинити створення потенційних Одеської чи Харківської «народних республік». Утворити Новоросію як псевдо-історичний конструкт не вийшло, хоча, як свідчать офіційні промови Володимира Путіна, ці плани розглядали як цілком реальні.

Вперше про історичні витоки такого утворення, як «Новоросія», Володимир Путін публічно заявив 17 квітня 2014 року вже після анексії Криму. «Нагадаю, що це – Новоросія. І цей Харків, Луганськ, Донецьк, Херсон, Миколаїв, Одеса – не входили до складу України в царські часи. Це все території, які були передані в Україну радянським урядом», – заявив Володимир Путін під час спілкування з росіянами [10].

Отже, існували плани окупації чи утримання під іншим видом незаконного контролю значно більшої частини території України. Реалізувати їх не вдалось і це є одним із ключових підсумків гібридної п'ятирічки.

Міжнародна арена. Ще одним надважливим українським досягненням стало введення в дію Угоди про асоціацію з ЄС та безвізового режиму з Європейським Союзом, до якого тепер йде 43 % українського експорту, визнання НАТО права України претендувати на членство у Альянсі.

Чому це є так важливо? Вже з 2005 року в російській політичній риториці з'являється і щораз сильніше звучить словосполучення «Україна – failed state» (неповноцінна держава або держава, що не відбулася). За російською логікою, це і не держава взагалі, а радше територія, яка отримала державність випадково, і не заслуговує на незалежність. Отже, не буде нічого страшного у тому, щоби відновити (уявну чи реальну) історичну справедливість.

Однак Україна за ці п'ять років переконливо довела, що цілком може претендувати на роль регіонального лідера в майбутньому.

Декомунізація. Чи не найважливішим чинником виживання української державності та українського суспільства є переосмислення спільного з РФ історичного минулого та деколонізація в усіх сферах суспільного життя. Проведення декомунізації є одним з елементів створення власного інформаційного поля та виходу з поля російського, (наповненого ностальгією за радянським минулим та спробами пристосувати радянську героїку та символізм до цінностей XXI століття. Декомунізація тривала кілька років і хоча на початку лютого 2018 року директор Інституту національної пам'яті Володимир В'ятрович оголосив про формальне завершення процесу, очевидно, що його сутнісна частина, пов'язана із деколонізацією, триватиме ще доволі довго. Зазначимо, що довго триватиме й процес осмислення досвіду перейменувань [6].

Наголос на деколонізації, яка триває, попри завершення одного із її етапів, є важливим та досі актуальним. Україні вкрай важливо довести, що вона вже не є колонією Росії з усіма наслідками, що випливають. Росія ж намагається «продати» світовій спільноті свою версію «братства східнослов'янських народів», що вже давно втратила актуальність і обґрунтованість.

Інформаційна складова. Важко визначити дату початку агресії Росії проти України в інформаційній сфері. Інформаційна війна проти України спрямована не лише на розхитування ситуації всередині держави, а й на створення негативного іміджу України в світі. Інструментарій інформаційної агресії надзвичайно різноманітний – це і книжки, і кіно, і радіо, і медіа. Навряд чи створене 2014 року Міністерство інформаційної політики виправдало очікування громадян, однак інформаційний тиск з боку Росії, так чи інакше, було зменшено, подекуди він отримав асиметричну відповідь. Україна припинила мовлення більшості російських телеканалів, навесні 2017 року обмежила можливості доступу до російських соціальних мереж та пошукових систем. Суттєво зменшилася кількість виданих у Росії книжок, які продають в Україні. Кремль реагує на це просуванням власного нарративу через українські за місцем реєстрації телеканали, інтернет-видання, глобальні соціальні мережі. Поширення фейків та атаки тролів, як і спроби проросійських хакерів завдати шкоду Україні, стали доволі звичним явищем. Водночас зростає частка української мови у теле- та радіоефірах, практично щомісяця на екрани виходить знята українською командою кінострічка, збільшується номенклатура книжок українською мовою.

Цікавим є протистояння українського та російського нарративів на книжковому полі. З часів винайдення писемності книга та знання перетворились на інструмент впливу. Зараз російська книга допомагає формувати мотив для вбивств та вербування добровольців для війни проти України. Українська ж допомагає зрозуміти – як і чому це вбивство сталось, допомагає осмислити та пережити.

Волонтерка Ганна Скоріна проводить власне дослідження українських успіхів на книжковому фронті. Кількість книг «про війну» – від художніх до

науково-популярних та навіть коміксів – щороку зростає. Якщо 2014 року їх було всього 6, то 2018 року – 76 найменувань. Станом на січень 2019 року загальна кількість виданих книг впевнено наближалась до 400.

Релігійний фактор. Хоча церква відділена від держави, гібридна війна, яка триває насамперед за свідомість громадян, потребує особливої уваги до цієї теми.

Якщо боротьбу за уми громадян України з використанням різноманітної літератури та кінопродукції можна назвати раціональною при часто маревному змісті продукції російських видавництв і кіностудій, то ситуація в церковній сфері посилюється кількома фактами. Це не лише формальна відокремленість церкви від держави в Росії та Україні, а й активна участь РПЦ у побудові «русского мира» і непроста міжконфесійна ситуація в Україні.

Попри абсолютну більшість православних вірян в Україні, вони тривалий час були розподілені між двома патріархатами та УАПЦ. Київський патріархат повільно, проте впевнено нарощував вплив, однак так і не зумів стати домінуючим. Водночас УПЦ МП так само повільно, але впевнено, втрачала прихильників. Отож кількість її вірян знизилась з 24 % (2010 року) до 13 % (квітень 2018 року).

Нині створено Православну церкву України, до складу якої перейшли на початок квітня 2019 року понад п'ять сотень громад, які раніше належали до УПЦ МП. Рух до отримання Томосу та створення єдиної помісної православної церкви в Україні похитнув позиції РПЦ в Україні. Втім, це також доволі тривалий і складний процес. Томос створив підґрунтя та задав вектор можливого напрямку руху. Чи буде його дотримано – залежить від самих українців, а також від активності та позиції власне новоствореної Православної Церкви України. Слід зважити також і на те, що церква в Україні залишається протягом багатьох років суспільним інститутом, який, як і армія, користується найбільшою довірою українців.

Енергетична залежність. Україна доволі тривалий час перебувала у залежності від російських поставок газу. Від цього, без перебільшення, залежала українська економіка та добробут українців. З часом цей факт перетворили в енергетичну зброю. Остаточний вигляд російська стратегія використання енергетичної зброї щодо України отримала на початку 2006 р. У її межах сформувавши відповідні тактичні цілі щодо України. По-перше, Росія інвестувала в будівництво газопроводів в обхід України («Блакитний потік», «Північний потік», «Ямал – Європа»). По-друге, Росія продовжила покладати на Україну всю відповідальність за конфліктну ситуацію в грудні 2005 р., а також готувала Європу до повторення аналогічної ситуації [3, с. 110; 4].

У перебігу газових конфліктів Росія намагалась позиціонувати себе як впливового геополітичного гравця з метою зберегти Україну у сфері свого політичного впливу. Шляхом шантажу та обіцянок зберегти «особливі умови» формування ціни на газ Кремль прагнув залишити Україну у сфері своїх геополітичних інтересів. Розв'язуючи газовий конфлікт, Москва також намагалась заблокувати реалізацію положення Хартії про стратегічне

партнерство між Україною і США щодо модернізації ГТС. Основним політичним завданням інспірованих Кремлем газових конфліктів між Москвою та Києвом була демонстрація транзитної неспроможності України, що значно зашкодило б репутації України як надійного транзитного, гео економічного та геополітичного партнера Європейського Союзу.

Тож пошук відповідей був інтенсивним, тим більше, що стартові можливості України у цьому аспекті були кращими. Нагадаю, що Україна не лише понад 1000 днів вже не закуповує напряму російський газ. «Нафтогаз України» виграв Стокгольмський арбітраж проти «Газпрому» у справі про газові контракти 2009 року та може розраховувати на 2,6 мільярди доларів компенсації. «Нафтогаз» подав новий позов через невиконання російською стороною своїх зобов'язань щодо обсягів транзиту газу. Україні вдалось зістрибнути з «газової голки» і диверсифікувати джерела поставок газу. Також Україна, схоже, прискорюється у сфері розвитку зеленої енергетики. Зокрема, Україна є першою країною, де Європейський банк реконструкції та розвитку започаткував проект фінансової підтримки кліматичних інновацій.

Хоча доля відновлюваних джерел енергії в балансі України ще ледь наближається до 2 %, помітні потужні зміни. Інвестиції у галузь сягнули 72 млрд грн (вартість одного енергоблоку АЕС). За даними журналу «Новое время», 2018 року в Україні було введено в експлуатацію понад 160 сонячних електростанцій загальною потужністю 850 МВт, а це вчетверо більше, ніж роком раніше [7].

Економічна стабільність. Михайло Гончар і його колеги з Центру глобалістики «Стратегія XXI» виводили старт гібридної агресії з торговельних воєн літа 2013 року [2]. Революційні події та початок російської агресії коштували Україні близько чверті валютної виручки. Попри суттєві втрати інфраструктури, лихоманку з курсом гривні 2014 року, блокаду Донбасу, яка спричинила дефіцит антрациту та коштувала 1 % зростання ВВП, економіка України зростає 3 роки поспіль. Темпи її зростання бажають бути кращими, однак тренд залишається позитивним.

Отже, головний висновок гібридної п'ятирічки є таким: Україна зуміла вистояти та зберегти себе ціною важких втрат, однак її боротьба за свої можливості триває. Проте варто бути свідомим того, що небезпека нікуди не зникла. І гібридна агресія триває і ще триватиме невизначений час. А отже, в усіх розглянутих сферах виклики можуть поставати знов – або нові, або призабуті старі.

Відповідь необхідна на різних рівнях.

- Інституційний рівень – наприклад, вдосконалення діяльності Міністерства інформаційної політики в Україні.
- Освітній рівень – розвиток медіаграмотності, навичок критичного мислення тощо, проведення інформаційних кампаній з популяризації культури читання, пошук нових форматів просвітницької діяльності, аудиторією яких буде молодь.

- Політичний рівень – продовження режиму санкцій, посилення його, робота на міжнародній арені для підтримання існуючого рівня сприяння України та, за можливості, нарощування його.
- Інтелектуальний – створення альтернативного російському нарративу, спрямованого на те, щоб довести, що демократичні цінності все ще мають значення.
- Культурний рівень – стимулювання українського книговидавництва (не лише про війну), підтримка українського кіно, створення умов для формування українського за ідеологією культурного продукту.
- «Творче руйнування» традиційних взаємозв'язків політичних еліт у Росії та європейських країнах.
- Обговорення та розвиток бачення майбутнього розвитку України та Європи. Як виглядатиме світовий порядок після перемоги над агресором? Сталін, Черчілль і Рузвельт зустрілися на початку лютого 1945 року в Ялті, коли Німеччина ще не була переможена, так само, як і Японія. Проте союзники мали бачення і стратегію майбутнього світового розвитку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Викрадений серед білого дня: вбивство Решата Аметова п'ять років по тому [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://ua.krymr.com/a/vbyvstvo-reshata-ametova-ne-rozsliduetsya/29823002.html> (дата доступу: 07.04.2019).
2. Гончар М. Гибридная война в Восточной Европе. Невоенное измерение. Энергетический компонент [Электронный ресурс] / М. Гончар, А. Чубик, О. Ищук. – Режим доступа : https://geostrategy.org.ua/images/RU_CERI_fin_fin.pdf (дата доступу: 07.04.2019).
3. Діак І. В. Газова промисловість і енергетична безпека України. – Київ : Світ Успіху, 2009. – 230 с.
4. Діак І. Газова війна: що відбулося? [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://gasunion.org.ua/gazova-vijna-shho-vidbulosya.htm> (дата доступу: 07.04.2019).
5. Климовский С. Война под знаменем Газпрома [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://hvylyu.net/analytics/politics/voyna-pod-znamenem-gazproma.html> (дата доступу: 07.04.2019).
6. Короленко Б. Декомунізація назв населених пунктів та районів України: підстави, процес, підсумки [Електронний ресурс] / Б. Короленко, І. Каретніков, М. Майоров. – Режим доступу : <http://mics.org.ua/wp-content/uploads/2017/04/13.pdf> (дата доступу: 07.04.2019).
7. Напруга зростає. Зелена енергетика розвивається в Україні рекордними темпами [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://biz.nv.ua/ukr/economics/napruga-zrostaye-zelena-energetika-rozvivayetsya-v-ukrajini-rekordnimi-tempami-50013601.html> (дата доступу: 07.04.2019).
8. Порошенко: 7% території України знаходиться під окупацією [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.unian.ua/politics/1305024-poroshenko-7-teritoriji-ukrajini-znahoditsya-pid-okupatsieyu.html> (дата доступу: 07.04.2019).
9. Путин: Украина тырит у нас газ [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://frazu.ua/news/09.07.05/4391.html> (дата доступу: 07.04.2019).
10. Пять громких заявлений Путина об истории Украины [Электронный ресурс]. – Режим доступа : https://www.bbc.com/ukrainian/ukraine_in_russian/2014/11/141110_ru_s_putin_on_history_ukraine (дата доступу: 07.04.2019).

Стаття надійшла до редколегії 10.12.2018
Прийнята до друку 20.12.2018

THE RESULTS OF FIVE YEARS OF HYBRID AGGRESSION

Yevhen Mahda

*National Technical University of Ukraine
Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute
37, Peremohy Str., Kyiv, 03056, Ukraine* tel. +380504447799
e-mail: rozumaha@gmail.com

The article is devoted to the results of five years of hybrid Ukrainian-Russian confrontation (2014-2019) and is written by a call-to-answer principle. The author identifies several key areas in which Ukraine is experiencing aggression, identifies what the main threats were, and what responses were found to those threats during 2014-2015. So, these areas are saving of sovereignty, international subjectivity of Ukraine, de-communism and information component of hybrid confrontation, religious factor, as well as energy and economic independence.

The author draws attention to the need for asymmetric actions, a combination of elements of public policy and public activity in the course of hybrid confrontation. The article proves that the hybrid activity of Russia is possible in a number of life spheres in the state and society, the methods of pressure from the Kremlin are being improved, to which Ukraine must give an energetic answer. The development of the situation in the information and energy sphere, religious life in Ukraine are considered by the Kremlin as a bridgehead for aggression. An example for distraction of Putin's plans to proclaim Novorossiya as a successful resistance to Russia's aggressive actions is given.

The main conclusion of the hybrid five-year plan is the obvious fact that Ukraine has stood, but the struggle is continuing. Challenges will continue to arise, so it is necessary to seek and produce answers at different levels - institutional, educational, political, cultural, worldview, etc. Finding and developing a vision for Ukraine's future through national dialogue and understanding are the key answers. While remaining its own subjectivity despite hybrid aggression, Ukraine should focus on stepping up internal transformation and shaping the agenda for winning the hybrid war.

Key words: hybrid aggression; Ukraine; Russia; sovereignty; Ukrainian-Russian war.